

В.Я. Нусінов, д.е.н., проф.

Н.О. Шура, к.е.н., доц.

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Удосконалення методики оцінки економічного потенціалу підприємства з використанням потенціальних галузевих кластерів

У статті визначено, що існуючі на сьогодні методики оцінки економічного потенціалу підприємства ґрунтуються на використанні адитивних, мультиплікативних та рейтингових моделей. Визначено, що існуючі методики мають низку недоліків. Наприклад, не всі методики враховують галузеві особливості аналізу, а також рівень розвитку підприємства порівняно з іншими підприємствами. Такі недоліки запропоновано нівелювати шляхом урахування при оцінці інтегрального рівня потенціалу не тільки галузевих особливостей діяльності підприємств, але і внутрішньогалузевою економічною кластеризацією таких підприємств. Узагальнено наукові праці, які стосуються використання кластерів при оцінці економічного потенціалу. За результатами узагальнення визначено, що можна виділити 9 наукових підходів у цьому напрямку: використання природної кластеризації підприємств з метою оцінки та підвищення потенціалу регіону; використання природної кластеризації підприємств з метою оцінки та підвищення потенціалу галузі; використання штучної кластеризації підприємств з метою оцінки та підвищення потенціалу регіону; використання штучної кластеризації підприємств з метою оцінки та підвищення потенціалу галузі; використання штучної кластеризації підприємств з метою оцінки потенціалу кластероутворення; використання штучної кластеризації підприємств з метою оцінки потенціалу конкурентоспроможності кластероутворення; використання природної (штучної) кластеризації для оцінки ефективності кластероутворення; використання природної (штучної) кластеризації для підвищення рівня розвитку регіону (галузі); використання методики оцінки економічного потенціалу регіону (галузі) або його складових для побудови кластерів. Визначено, що використання методу кластеризації у наукових дослідженнях, які стосуються оцінки економічного потенціалу або його складових для окремо взятого підприємства, а також використання кластерів у якості базису оцінки економічного потенціалу підприємства – взагалі відсутнє. Доведено, що використання природних кластерів групи підприємств для оцінки економічного потенціалу конкретно взятого підприємства є доцільним. При розробці методики оцінки економічного потенціалу підприємств запропоновано базові кластери будувати не тільки у розрізі окремо взятого показника, але і для окремих видів економічної діяльності підприємства. Наведене визначення потенціального галузевого кластеру. Потенціальні галузеві кластери рекомендовано використовувати як базис для оцінки економічного потенціалу підприємства.

Ключові слова: економічний потенціал; оцінка потенціалу; кластер; кластеризація; потенціальний галузевий кластер; кластерні мережі.

Постановка проблеми. Питання формування методик оцінки економічного потенціалу підприємства на сьогоднішній день хвилюють багатьох науковців. Кризові та посткризові явища в економіці останніх років обумовлюють важливість як самої оцінки можливостей підприємства вижити, нароцувати свої виробничі потужності, розробляти та реалізовувати ефективні стратегії. У відповідності з цим досить часто підприємства вдаються до оцінки свого наявного економічного потенціалу.

Методик такої оцінки існує досить багато. В основному вони представлені адитивними, мультиплікативними та рейтинговими інтегральними моделями, кожна з яких має свої переваги та недоліки.

На нашу думку, цілу низку існуючих недоліків оцінки економічного потенціалу підприємства можна нівелювати шляхом урахування при оцінці інтегрального рівня потенціалу не тільки галузевих особливостей діяльності підприємств, але і внутрішньогалузевою економічною кластеризацією таких підприємств, що обумовлює актуальність проведеного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саме західна економічна наука започаткувала використання кластерного підходу в економічних дослідженнях, накопичивши значний досвід у цьому напрямку. Зокрема, визнаними фахівцями у теорії і практиці кластеризації вважаються: М.Алдендерфер та Р.Блешфілд, А.Амін, К.Антонеллі, Р.Баптіста, Е.Бергман, С.Брайан, Р.Браун, І.Гордон та П.МакКенн, Д.Джекобс та М.Джон, Д.Еллерман, М.Інрайг, Дж. Лінквіст та Ч.Кетелз, Б.Лоусбі, Н.Пендіт, Дж. Кук та П.Свенн, М.Перрі, С.Пінч та Н.Генрі, М.Портер, Ч.Ромесбург, Дж. Саллет та Е.Пейслі, О.Соулвелл, Т.Алтенбург та Дж. Мейер-Стамер, М.Стінер та К.Хатменн, Г.Шмітс та ін.

Зауважимо, що метод кластеризації в останні роки досить ефективно застосовується у багатьох вітчизняних та російських економічних дослідженнях, зокрема, у працях наступних науковців: Л.Баришнікова, В.Гесць, Р.Горблюк, Г.Іванченко, Ю.Ковальова, Н.Алишева, Н.Мікула, В.Базиліук, І.Пістунов, О.Антонок, І.Турчанінова, О.Тищенко, С.Розенфельд, С.Соколенко, В.Трегьяк, В.Черних – у загальноекономічному аспекті; М.Войнаренко, М.Кизим, В.Кулішов, І.Лисенко, Л.Лукань, Г.Цегелик, О.Ніколюк, Н.Панченко, В.Родченко, В.Реутов, Г.Семенов, О.Богма, О.Фарат, В.Залуцький – у дослідженні особливостей регіонального економічного розвитку країни; А.Алімова, Н.Біляк, М.Безпарточний, А.Безус, К.Шафранова, К.Богомолова, М.Бойко, І.Брижань, Т.Вітряк, А.Волосов, Н.Гапак, С.Слава, О.Длугопольський, Л.Забуранна, І.Клімова, І.Мельман, І.Мягих, О.Полінкевич, Л.Попова, Т.Міт'яєва, Т.Пуліна, А.Тирінов, І.Хоменко, А.В. Базиліук – для цілей кластерної організації виробництва, окремих ринків, регіонів чи галузей; Н.Бойко – для діагностики дієвості господарського механізму підприємств; О.Єрмакова – для визначення ефективності участі підприємства у галузевому кластері з метою підвищення рівня конкурентоспроможності регіону; Р.Тосько – для визначення корупційних ризиків публічних закупівель у контексті економічної безпеки країни.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є обґрунтування доцільності використання потенціальних галузевих кластерів у якості базиса оцінки економічного потенціалу підприємства.

Викладення основного матеріалу. Саме по собі поняття кластера, введене у свій час засновником феномену кластеризації – М. Портером, означає сконцентровані за географічною ознакою групи фірм, організацій, галузей з визначеними межами (кордонами), всередині яких існують сильні горизонтальні, вертикальні або структурні зв'язки, які ведуть/можуть вести/ спільну роботу, а також які конкурують між собою [1, с. 256].

І хоча перші спроби побудови кластерів М. Портером та його колегами з Гарвардської бізнес-школи здійснювались в основному у географічному напрямі, з подальшим розвитком кластерного підходу в економіці сфера застосування кластерних об'єднань розширювалась та збагачувалась. Так, вже у 2008 р. в огляді Європейської економічної комісії ООН «Підвищення інноваційного рівня фірм: вибір політики для створення сприятливого середовища» кластери почали сприймати не тільки як утворення географічного характеру, а і як: групи суб'єктів господарювання, спеціалізованих на певній сфері діяльності; множинність економічних суб'єктів різного функціонального (інфраструктурного) призначення; групи конкурентів або суб'єктів, що ведуть спільну економічну діяльність, спільне управління або спільне інвестування [3, с. 14]. В цьому ж документі також відзначено, що кластери можуть утворюватись як по вертикалі (між виробниками та споживачами), так і по горизонталі (продукти та послуги, що доповнюють один одного; суб'єкти господарювання, що використовують подібні ресурси, технології, а також інші горизонтальні зв'язки подібного характеру [3, с. 14].

На сьогоднішній день у вітчизняній науці починають з'являтися окремі аспекти використання кластерного підходу у процесі дослідження різного виду економічних потенціалів (в основному це потенціал галузі або регіону, потенціал конкурентоспроможності або кластероутворення). Крім того, кластерні об'єднання підприємств в науковій літературі розглядаються як природні (формуються природним шляхом на основі схожості економічного середовища функціонування, рівня економічного розвитку тощо) та штучні (формуються на основі ділового об'єднання підприємств з метою ефективної співпраці).

Так, використання природної кластеризації підприємств регіону (галузі) з метою оцінки та підвищення потенціалу регіону (галузі) пропонують:

- В.Левицька, досліджуючи формування регіонального туристичного кластера та більш ефективного використання усередині кластера туристичного потенціалу. Суттєвими ознаками кластера науковець вважає розвиток внутрішньої конкуренції і ділової активності компаній у поєднанні зі сприятливими умовами для взаємовигідної співпраці і контрактації, що призводить до зростання рівня потенціалу регіону [4, с. 95];

- М.Забедюк та О.Балако, визначаючи однією з умов ефективного використання природно-ресурсного потенціалу регіонів формування кластерів на основі поєднання складових ендегенного потенціалу територіальних ресурсів [6, с. 73];

- В.Печаткін, пропонуючи власний підхід до виділення регіональних кластерів та оцінки їх потенціалу, а також інфраструктурної та інноваційної складових регіонального розвитку [8, с.42];

- М.Войнаренко та Л.Рибчинська, зосереджуючи увагу на ролі кластерної політики у формуванні інноваційного потенціалу регіону. При цьому увага науковців зосереджена на формуванні кластерної моделі економічного розвитку регіону, що у свою чергу може слугувати фактором підвищення рівня потенціалу регіону. У даному випадку сформовані галузеві кластери розглядаються як чинник, що позитивно впливає на рівень потенціалу [9, с. 47–52];

- М.Войнаренко та Л. Богатчик, доводячи, що структуризація внутрішньої системи регіону та виділення субрегіонів відбувається виключно через об'єктивну потребу у специфікації ресурсів, елементів капіталу чи компонентів ринкової інфраструктури, що обумовлено наявністю стійких

відтворюючих взаємозв'язків у кластері, які природно виникли на певній території регіону. Субрегіональний кластер формується з метою виділення та посилення ринкової оцінки накопиченого на визначеній території економічного потенціалу, що, у свою чергу, дозволяє забезпечити необхідний регіону приріст конкурентоспроможності [10, с. 173].

На важливості штучної кластерної форми організації бізнесу для оцінки та підвищення рівня потенціалу регіону (галузі) та отримання на цій основі синергетичного ефекту, зокрема, наголошують:

- В.Гончаров та Л.Мартінова, виділяючи появу адаптаційних можливостей підприємств одного кластера на основі більш тісних зв'язків між ними порівняно зі зв'язками з підприємствами інших кластерів, що стає передумовою формування адаптаційного потенціалу галузі, який характеризує можливості отримання додаткових конкурентних переваг та адаптацію агломерації підприємств в умовах нестабільного зовнішнього середовища [11, с. 115];

- Г.Іванченко, зазначаючи, що кластер як стійке партнерство взаємопов'язаних підприємств, може мати потенціал, який перевищує просту суму їх окремих потенціалів. Це збільшення виникає як результат співпраці й ефективного використання можливостей партнерів у тривалому періоді, поєднання кооперації та конкуренції. На цій основі виникає певний синергетичний ефект кластерів, оскільки підприємства виграють, маючи можливість ділитися позитивним досвідом і знижувати витрати [13, с. 66];

- Т.Пепа, використовуючи кластерний підхід для формування та підвищення рівня ресурсного потенціалу регіону, що, у свою чергу, є одним із головних кроків на шляху формування оптимальної його структури, створення конкурентних переваг в конкурентному середовищі [14, с. 10];

- Н.Станасюк, формуючи концепцію кластерного розвитку промислового потенціалу на основі реалізації таких етапів: створення галузевих кластерів довкола провідних галузей промисловості; створення інноваційних кластерів та формування відповідного інноваційного середовища в економіці країни [15, с. 117];

- Н.Войтович, відзначаючи основним фундаментом зміцнення і ефективного використання ресурсного потенціалу регіонального розвитку формування інтеграційного кластера аграрної галузі, як системи підтримки установ соціального забезпечення та соціальної інтеграції [17, с. 94].

Формування кластерів (кластерних утворень) на основі штучної кластеризації науковці, між іншим, пов'язують з підвищенням рівня конкурентоспроможності як самого кластера, так і регіону, в якому він утворений. У зв'язку з цим, у науковій літературі зустрічається низка праць, що стосуються оцінки потенціалу конкурентоспроможності кластероутворень. Так, зазначені аспекти розглядають науковці:

- І.Брижань під час розгляду потенціалу сільськогосподарських підприємств, наголошуючи на підвищенні конкурентоспроможності регіону за рахунок участі підприємств у кластері. Автор вказує, що, «якщо розглядати економічний потенціал регіону, то поява кластера дасть можливість активізувати інноваційну діяльність в регіоні за рахунок більш ефективного впровадження нововведень і зростання продуктивності праці в сільськогосподарському виробництві в середньостроковій і довгостроковій перспективі» [69, с. 79];

- Ю.Бачиніна, удосконалюючи методику оцінки ефективності кластеризації складних суб'єктів, а також доводячи при цьому додаткові можливості (потенціал) для досягнення конкурентоспроможності регіону у випадку ефективного управління кластерними об'єднаннями [151];

- В.Семенов та О.Білега, пропонуючи оцінку інтегрального показника конкурентоспроможності конкретної галузі, а на цій основі інтегрального показника сприятливості розвитку підприємницьких мереж кластерного типу в регіоні. Така методика дозволяє виявити не тільки галузі, які вже готові до створення та розвитку в них підприємницьких мереж кластерного типу, але і ті, що мають потенціал для формування кластера. Крім того, ця методика визначає наявність чи відсутність умов і факторів регіону, які б сприяли формуванню кластера [152, с.365];

- А.Таранич, пропонуючи оцінювати інтегральний показник конкурентоспроможності кластерного утворення, практичне використання якого дозволяє порівнювати кластерні утворення як у розрізі продуктового портфеля підприємств, так і галузевих ринків для окремого диверсифікованого підприємства, що дає можливість використовувати їх також у матриці «Потенціал ринку і конкуренції» [155, с.102];

- Н.Балабанова, визначаючи формування кластерів першочерговим чинником підвищення конкурентоспроможності регіону та пропонуючи авторський підхід до визначення потенціалу такої кластеризації [156, с. 27–28].

На відміну від наведених вище дослідників, які передумовою підвищення потенціалу (конкурентоспроможності) регіону (галузі) вважають процес формування кластерів (як природного, так і штучного), М.Бойко та Г.Михайліченко, навпаки, пропонують в основу майбутнього формування ефективного кластерного утворення покладати попередню оцінку потенціалу регіону (галузі), в якому таке утворення формується. Вони вказують, що «для того, щоб розробити дієві заходи для розвитку господарських комплексів регіону на основі кластерної концепції, необхідно визначити галузі, які мають найкращі умови для створення кластеру» [159, с. 19]. Для реалізації цього процесу авторами

сформульовані наступні етапи, кожний з яких (крім першого) слугує фільтром для скорочення кількості досліджуваних галузей у регіоні:

- визначення співвідношення продуктивності праці та концентрації робочої сили у регіоні;
- оцінка привабливості й потенціалу регіональних умов для формування кластеру;
- оцінка привабливості регіонального ринку щодо формування кластерів;
- формування структури кластеру;
- прогнозування конкурентоспроможності кластеру для оцінки бізнес-клімату регіону [159, с. 19–22].

Схожий підхід пропонують також: І.Кулиняк та О.Глянцева, здійснюючи спочатку оцінку окремих складових економічного потенціалу (виробничий, фінансовий, інноваційно-інвестиційний, трудовий, маркетинговий) підприємств легкої промисловості Львівщини, а потім по кожному виду потенціалів складаючи відповідні кластери цих підприємств. [62, с. 102–103]; С.Плотницька, поділяючи сільськогосподарські підприємства на кластери після того, як для кожного з них оцінено виробничий потенціал та за результатами оцінки сформовані рішення оптимізації виробничого потенціалу [63, с. 242]; Н.Гладчак, оцінюючи трудовий потенціал підприємств харчової промисловості за кількома показниками, а потім формуючи кластери за результатами оцінки, які є основою вибору напрямів регулювання трансформації трудових ресурсів, які сприятимуть їх рівномірному розвитку і ефективному використанню у виробничій і громадській діяльності [178, с. 98].

Як зазначають І.Кулиняк та О.Глянцева, кластерний аналіз дає можливість групувати підприємства водночас за кількома ознаками (показниками), що, своєю чергою, дозволяє розробляти шляхи покращення діяльності і стратегію розвитку не для окремих підприємств, а для їх груп, особливо для тих, що за результатами кластеризації мають більший вплив на галузь у цілому [62, с. 103].

У наукових доробках знаходимо також праці, присвячені оцінці потенціалу кластероутворення. Найбільш значимими у контексті даного дослідження вважаємо праці: М. Макаренко у напрямку розроблення методики оцінки спочатку кластерного потенціалу, а потім – економічного потенціалу регіону [168]; В.Овчарук, О.Маслак та К.Дорошкевич щодо важливості володіння знаннями щодо потенціалу кластеризації регіонів для розроблення механізму підвищення рівня інноваційного розвитку країни [174]; Т.Пуліної у напрямку розроблення методики визначення потенціалу кластеризації підприємств харчової промисловості [85; 172]; Д.Стеченко та І.Воронкової у напрямку визначення ефекту від кластероутворення з використанням синергетивного підходу [169]; К.Хавернікової, П.Сровналікової та Б.Янські, які пропонують авторську методологію визначення потенціалу розвитку регіональних кластерів, що є важливим для подальшого їх ефективного функціонування у конкретних регіонах [147, с. 239] та ін.

Заслужовують на увагу також думки низки дослідників стосовно формування методичних підходів до оцінки ефективності самого кластерного утворення. Це, зокрема, праці Н.Балабанової [156], В.Федорової [167], С.Шкарлет, В.Льчука та І.Лисенко [171].

Крім того, є низка праць, присвячених питанням використання кластерів для підвищення рівня розвитку регіону (галузі, підприємства). Зокрема, інтерес представляють праці таких науковців, як І.Мягих [72], Ю.Папіж [177], М.Порвін [163], О.Собкевич та А.Шевченко [160], Л.Федулова [162], А.Яценко [161]. У контексті даного дослідження можемо провести умовну аналогію між поняттями «рівень розвитку регіону» та «потенціал регіону». Така аналогія виходить з того, що вказані категорії є взаємопов'язаними: певний рівень розвитку регіону на сьогодні забезпечує реалізацію потенціалу регіону в майбутньому.

Виходячи з вищепроведеного аналізу, основні наукові підходи у напрямку оцінки економічного потенціалу або його складових з використанням кластерів можна згрупувати наступним чином (рис. 1.):

- 1) використання природної кластеризації підприємств з метою оцінки та підвищення потенціалу регіону;
- 2) використання природної кластеризації підприємств з метою оцінки та підвищення потенціалу галузі;
- 3) використання штучної кластеризації підприємств з метою оцінки та підвищення потенціалу регіону;
- 4) використання штучної кластеризації підприємств з метою оцінки та підвищення потенціалу галузі;
- 5) використання штучної кластеризації підприємств з метою оцінки потенціалу кластероутворення;
- 6) використання штучної кластеризації підприємств з метою оцінки потенціалу конкурентоспроможності кластероутворення;
- 7) використання природної (штучної) кластеризації для оцінки ефективності кластероутворення;
- 8) використання природної (штучної) кластеризації для підвищення рівня розвитку регіону (галузі);
- 9) використання методики оцінки економічного потенціалу регіону (галузі) або його складових для побудови кластерів.

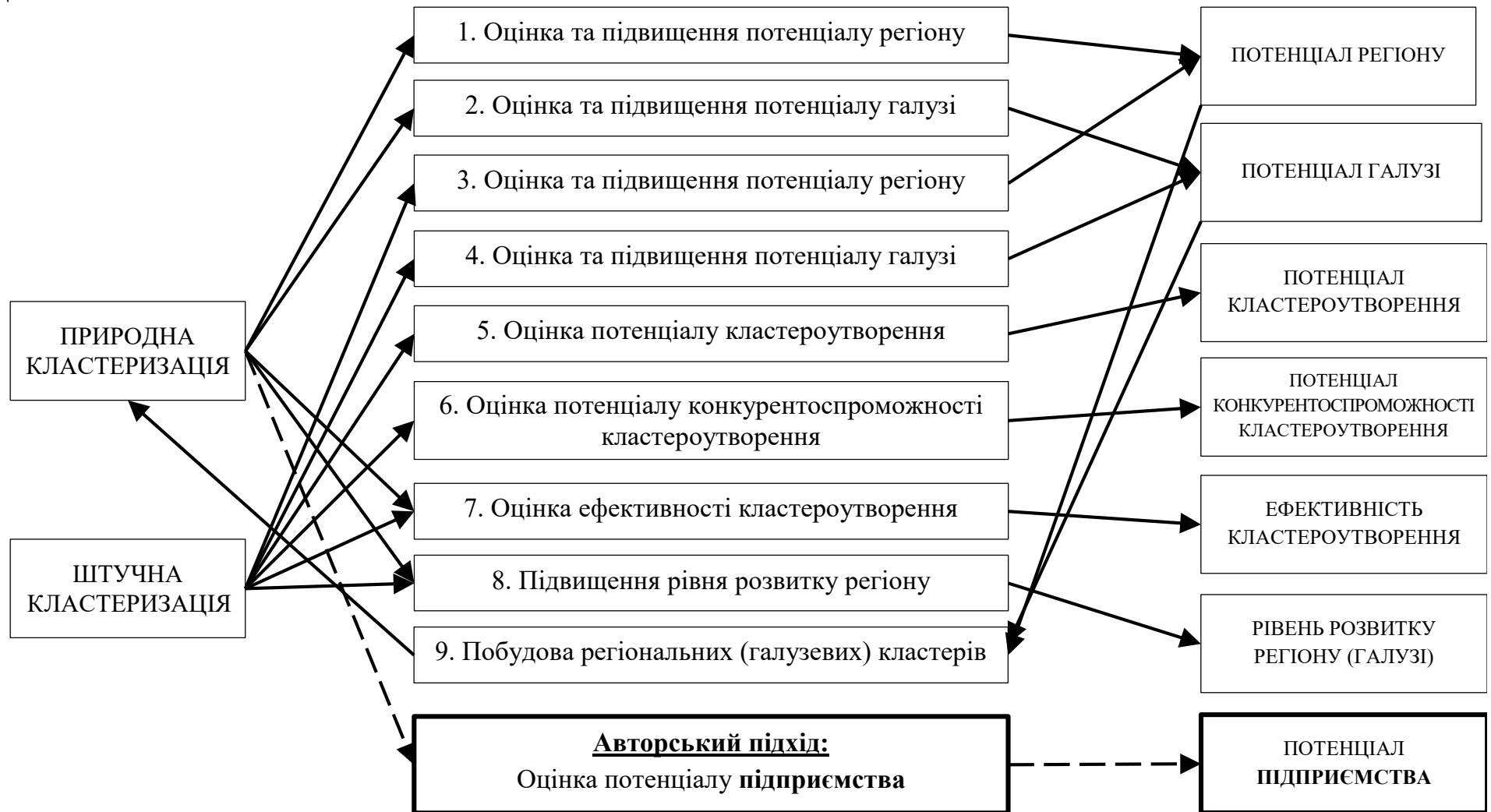

Рис. 1. Узагальнення наукових підходів щодо оцінки та підвищення рівня економічного потенціалу з використанням кластерів

Таким чином, існуючі на сьогодні економічні дослідження у напрямку використання підходу кластеризації стосуються в основному регіонального та галузевого потенціалу (розвитку), іноді – потенціалу кластероутворення та потенціалу конкурентоспроможності кластероутворення. У той же час, використання методу кластеризації у наукових дослідженнях, які стосуються оцінки економічного потенціалу або його складових для окремо взятого підприємства, а також використання кластерів у якості базису оцінки економічного потенціалу підприємства – взагалі відсутнє.

У той же час, на нашу думку, використання природних кластерів групи підприємств для оцінки економічного потенціалу конкретно взятого підприємства вбачається можливим. У зв'язку з цим варто згадати, що передумовою формування природного кластера є їх групування за реальним значенням будь-якого показника (ознаки) чи групи таких показників. Якщо розглядати кластеризацію підприємств на основі одного конкретного показника, то отримується групування підприємств у кластери саме за цим показником. Такі отримані значення показників можуть характеризувати певний рівень цих показників (високий, середній, низький і т.п.). У відповідності з таким рівнем показника він і потрапляє до того чи іншого кластера, на основі чого і формується низка кластерів з більш високим чи низьким рівнем ефективності даного показника.

Аналіз недоліків існуючих сьогодні методик оцінки економічного потенціалу підприємств також довів відсутність у багатьох із них врахування галузевих особливостей діяльності підприємств. Відповідно, значення одного і того ж показника для різних галузей чи видів економічної діяльності підприємств можуть бути неоднаково ефективними. Наприклад, стосовно періоду одного обороту оборотних коштів, який для підприємств гірничо-металургійного комплексу може становити майже 1 рік (і бути при цьому в межах нормативу для цієї галузі), а для підприємств торгівлі – декілька днів (і також вважатися нормальним).

Виходячи з цього, при розробці методики оцінки економічного потенціалу підприємств вважаємо за доцільне враховувати галузеві особливості діяльності підприємств, у зв'язку з чим базові кластери мають будуватися не тільки у розрізі окремо взятого показника, але і для окремих видів економічної діяльності (галузі) підприємства.

Отже, вказані вище недоліки існуючих на сьогодні окремих методик оцінки економічного потенціалу стосовно побудови кластерів на основі групи показників та неврахування галузевих особливостей у низці методик оцінки економічного потенціалу пропонуємо нівелювати шляхом формування у якості бази оцінки економічного потенціалу підприємства так званих потенціальних галузевих кластерів.

При цьому вважаємо, що **потенціальний галузевий кластер** – це природна територіально та галузево поєднана на основі заданого економічного показника діяльності група підприємств, межі групування якого використовуються у якості базису оцінки економічного потенціалу конкретного підприємства.

Виходячи з того, що для оцінки економічного потенціалу підприємства використовується ціла низка економічних показників, згрупованих у окремі складові, для більш наочного формування базису оцінки економічного потенціалу підприємства доцільним вбачається формування кластерних мереж. Такі мережі будуть виступати базисом для оцінки економічного потенціалу підприємства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз існуючих на сьогодні наукових підходів до оцінки економічного потенціалу підприємства показав, що вони стосуються в основному регіонального та галузевого потенціалу, а також потенціалу кластероутворення та потенціалу конкурентоспроможності кластероутворення. А використання методу кластеризації для оцінки економічного потенціалу або його складових для окремо взятого підприємства, а тим паче у якості базису оцінки економічного потенціалу підприємства – взагалі відсутнє. За результатами дослідження доведено доцільність використання потенціальних галузевих кластерів у якості базису оцінки економічного потенціалу конкретного підприємства.

Перспективою подальших досліджень визначено формування кластерних мереж як базису оцінки економічного потенціалу.

Список використаної літератури:

1. Балабанова Н.В. Використання кластерних структур у підвищенні конкурентоспроможності регіону / Н.В. Балабанова // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Економіка. – 2012. – Вип. 4. – С. 26–32.
2. Бачинина Ю.П. Кластеризация как возможность обеспечения конкурентоспособности нефтегазового региона [Электронный ресурс] / Ю.П. Бачинина // Нефтегазовое дело : электронный научный журнал. – 2007. – № 1. – Режим доступа : http://ogbus.ru/authors/Bachinina/Bachinina_1.pdf.
3. Бойко М.Г. Туристичні кластери як інноваційна компонента економічного розвитку регіонів / М.Г. Бойко, Г.І. Михайліченко // Вісник ДІТБ. – 2013. – № 17. – С. 16–25.
4. Брижань І.А. Кластерна модель розвитку сільського господарства Полтавської області / І.А. Брижань // Економіка і регіон. – 2011. – № 2 (29). – С. 75–81.

5. *Войнарченко М.П.* Використання кластерного інструментарію при розробці субрегіональних стратегій підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів / *М.П. Войнарченко, Л.А. Богатчик* // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 8 (158). – С. 171–182.
6. *Войнарченко М.П.* Роль кластерної політики у формуванні інноваційного потенціалу регіону / *М.П. Войнарченко, Л.А. Рибчинська* // Вісник Хмельницького національного університету. Серія : Економічні науки. – 2011. – № 3. – Т. 2. – С. 46–53.
7. *Войтович Н.В.* Формування інтеграційного кластера в аграрному секторі / *Н.В. Войтович* // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2013. – № 2 (6). – С. 93–99.
8. *Гладчак Н.В.* Застосування кластерного аналізу трудового потенціалу підприємствами з виробництва хліба та хлібобулочних виробів / *Н.В. Гладчак* // Економічні науки. Серія : Економіка та менеджмент. – 2012. – Вип. 9 (2). – С. 94–99.
9. *Гончаров В.М.* Адаптаційний потенціал кластерів АПК / *В.М. Гончаров, Л.В. Мартинова* // Відповідальна економіка. – 2012. – Вип. 4. – С. 113–115.
10. *Забедюк М.С.* Оцінка природно-ресурсного потенціалу регіонів України та умови його ефективного використання / *М.С. Забедюк, О.В. Балако* // Економічний форум. – 2014. – № 3. – С. 68–73.
11. *Іванченко Г.В.* Синергетичний ефект кластерних утворень у регіоні / *Г.В. Іванченко* // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. – 2012. – № 2. – С. 66–70.
12. *Кульнік І.А.* Кластерний підхід до оцінювання потенціалу підприємств легкої промисловості Львівщини / *І.А. Кульнік, О.І. Глянцева* // Економічний форум. – 2014. – № 3/204. – С. 96–104.
13. *Левицька І.В.* Розвиток туристсько-рекреаційного потенціалу регіону як основа формування туристичного кластера / *І.В. Левицька* // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 9. – С. 92–96.
14. *Макаренко М.В.* Управління економічним потенціалом регіону як основою формування конкурентних переваг регіону / *М.В. Макаренко* // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 4 (130). – С. 217–224.
15. *Мяких І.М.* Кластерна форма організації – дієвий засіб підвищення ефективності виробництва / *І.М. Мяких* // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 10 (124). – С. 104–107.
16. *Овчарук В.В.* Конкурентоспроможність регіону в умовах кластеризації національної економіки: сутність та перспективи розвитку / *В.В. Овчарук, О.О. Маслак, К.О. Дорошкевич* // Економічний простір. – 2014. – № 85. – С. 72–81.
17. *Пена Т.* Напрями реалізації кластерного підходу в програмуванні використання ресурсної бази регіонів / *Т.Пена* // Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія : Економічні науки. – 2014. – Вип. 37. – Ч. 2. – С. 5–11.
18. *Печаткин В.В.* Методика оцінки і аналізу потенціала кластеризації економіки регіонів / *В.В. Печаткин* // Экономический анализ : теория и практика. – 2010. – № 28 (193). – С. 42–48.
19. *Плотницька С.* Застосування інструментарію стратегічного управління для діагностики економічного потенціалу аграрних підприємств / *С.Плотницька* // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка та менеджмент. – 2015. – Вип. 5 (64). – С. 239–244.
20. *Порвін М.Ю.* Комплексне використання теорій кластерного механізму та сучасні концепції інноваційного розвитку промисловості / *М.Ю. Порвін* // Інвестиції : практика та досвід. – 2010. – № 21. – С. 59–61.
21. *Пуліна Т.В.* Визначення потенціалу кластеризації харчової промисловості Запорізького регіону / *Т.В. Пуліна* // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємство. – 2013. – № 5 (74). – С. 38–44.
22. *Семенов В.* Оцінювання методичних підходів до ідентифікації потенціалу конкурентоспроможних підприємницьких мереж / *В.Семенов, О.Білега* // Економічний аналіз. – 2012. – Вип. 11. – Ч. 3. – С. 363–366.
23. *Собкевич О.В.* Розвиток кластерів як чинник інвестиційно-інноваційного зростання економіки України / *О.В. Собкевич, А.В. Шевченко* // Стратегія розвитку України. Серія : Економіка, соціологія, право. – 2011. – № 3. – С. 30–37.
24. *Станасюк Н.С.* Формування промислових кластерів як перспективний напрямок розвитку промислового потенціалу / *Н.С. Станасюк* // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Менеджмент та підприємство в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2016. – № 851. – С. 110–117.
25. *Стеченко Д.М.* Принципи оцінювання потенціалу кластероутворення в економіці / *Д.М. Стеченко, І.Ю. Воронкова* // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2015. – № 12. – С. 441–447.
26. *Таранич А.В.* Особливості формування промислових кластерів і моделювання процесів ефективного використання їх конкурентного потенціалу / *А.В. Таранич* // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2015. – Вип. 2 (2). – С. 96–103.
27. *Федорова В.* Кластерний підхід в організації управління господарством сучасного регіону та можливості оцінювання ефективності функціонування кластерів / *В.Федорова* // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 3 (42). – С. 32–37.
28. *Федулова Л.І.* Організаційно-інституційні передумови формування технологічних кластерів як точок росту економіки України / *Л.І. Федулова* // Наука та інновації. – 2011. – Т. 7. – № 2. – С. 25–34.
29. *Шкарлет С.М.* Методичні підходи до визначення економічної ефективності функціонування кластерів / *С.М. Шкарлет, В.П. Ільчук, І.В. Лисенко* // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2014. – № 2. – С. 25–34.
30. *Яценко А.А.* Теоретические аспекты кластерного анализа в государственном управлении регионального развития / *А.А. Яценко* // Экономика Крыма. – 2011. – № 1. – С. 93–101.

31. Haviernikova K. Identification of clusters' potential in regions / K.Haviernikova, P.Srovnalnikova, B.Jansky // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 7 (169). – С. 236–244.
32. Porter M.E. On Competition / M.E. Porter. – Boston : Harvard Business School, 1998.
33. Synopsis of Policy Options for Creating a Supportive Environment for Innovative Development // ECE / CECL. – Geneva. – 2008, 24 sept. – № 3. – Access mode : https://www.unece.org/fileadmin/DAM/ceci/documents/2008/session3/ECE_CECL_2008_3.pdf.

References:

1. Balabanova, N.V. (2012), «Vykorystannja klasterynyh struktur u pidvyshhenni konkurentospromozhnosti regionu», *Visnyk Mariupol's'kogo derzhavnogo universytetu*, Serija *Ekonomika*, Vol. 4, pp. 26–32.
2. Bachynyna, Ju.P. (2007), «Klasteryzacija kak vozmozhnost' obespechenija konkurentospobnosti neftegazovogo regiona», *Neftegazovoe delo, elektronnyj nauchnyj zhurnal*, No. 1, available at: http://ogbus.ru/authors/Bachinina/Bachinina_1.pdf
3. Bojko, M.G. and Myhajlichenko, G.I. (2013), «Turystychni klasteri jak innovacijna komponenta ekonomichnogo rozvytku regioniv», *Visnyk DITB*, No. 17, pp. 16–25.
4. Bryzhan', I.A. (2011), «Klasterna model' rozvytku sil's'kogo gospodarstva Poltav's'koi oblasti», *Ekonomika i region*, No. 2 (29), pp. 75–81.
5. Vojnarenko, M.P. and Bogatchyk, L.A. (2014), «Vykorystannja klasterного instrumentariju pry rozrobci subregional'nyh strategij pidvyshhennja konkurentospromozhnosti ekonomiky regioniv», *Aktual'ni problemy ekonomiky*, No. 8 (158), pp. 171–182.
6. Vojnarenko, M.P. and Rybchyn's'ka, L.A. (2011), «Rol' klasternoi' polityky u formuvanni innovacijnogo potencijalu regionu», *Visnyk Hmel'nyč'kogo nacional'nogo universytetu*, Serija *Ekonomichni nauky*, No. 3, Vol. 2, pp. 46–53.
7. Vojtovych, N.V. (2013), «Formuvannja integracijnogo klastera v agrarnomu sektori», *Zbirnyk naukovykh prac' Tavrijs'kogo derzhavnogo agrotehnologichnogo universytetu*, Serija *Ekonomichni nauky*, No. 2 (6), pp. 93–99.
8. Gladchak, N.V. (2012), «Zastosuvannja klasterного analizu trudovogo potencijalu pidprijemstvamy z vyrobnyctva hliba ta hlibobulochnykh vyrobiv», *Ekonomichni nauky*, Serija *Ekonomika ta menedzhment*, Vol. 9 (2), pp. 94–99.
9. Goncharov, V.M. and Martynova, L.V. (2012), «Adaptacijnyj potencijal klasteriv APK», *Vidpovidal'na ekonomika*, Vol. 4, pp. 113–115.
10. Zabedjuk, M.S. and Balako, O.V. (2014), «Ocinka pryrodno-resursnogo potencijalu regioniv Ukraїny ta umovy jogo efektyvnogo vykorystannja», *Ekonomichnyj forum*, No. 3, pp. 68–73.
11. Ivanchenko, G.V. (2012), «Synergetychnyj efekt klasterynyh utvoren' u regioni», *Naukovyj visnyk Poltav's'kogo universytetu ekonomiky i torivli*, Serija *Ekonomichni nauky*, No. 2, pp. 66–70.
12. Kulynjak, I.A. and Gljanceva, O.I. (2014), «Klasternyj pidhid do ocinjuvannja potencijalu pidprijemstv legkoi' promyslovosti L'vivshhyny», *Ekonomichnyj forum*, No. 3 (204), pp. 96–104.
13. Levyc'ka, I.V. (2016), «Rozvytok turysts'ko-rekreacijnogo potencijalu regionu jak osnova formuvannja turystychnogo klastera», *Naukovyj visnyk Uzhgorod's'kogo nacional'nogo universytetu*, Vol. 9, pp. 92–96.
14. Makarenko, M.V. (2012), «Upravlinnja ekonomichnym potencijalom regionu jak osnovoju formuvannja konkurentnyh perevag regionu», *Aktual'ni problemy ekonomiky*, No. 4 (130), pp. 217–224.
15. Mjagkyh, I.M. (2011), «Klasterna forma organizacii' – dijejvyj zasib pidvyshhennja efektyvnosti vyrobnyctva», *Aktual'ni problemy ekonomiky*, No. 10 (124), pp. 104–107.
16. Ovcharuk, V.V., Maslak, O.O. and Doroshkevych, K.O. (2014), «Konkurentospromozhnist' regionu v umovah klasterizacii' nacional'noi' ekonomiky: sutnist' ta perspektyvy rozvytku», *Ekonomichnyj prostir*, No. 85, pp. 72–81.
17. Pepa, T. (2014), «Naprijamy realizacii' klasterного pidhodu v programuvanni vykorystannja resursnoi' bazy regioniv», *Zbirnyk naukovykh prac' ChDTU*, Serija *Ekonomichni nauky*, Vol. 37, Part 2, pp. 5–11.
18. Pechatkin, V.V. (2010), «Metodika ocenki i analiza potencijala klasterizacii' jekonomiky regionov», *Jekonomicheskij analiz : teorija i praktika*, No. 28 (193), pp. 42–48.
19. Plotnic'ka, S. (2015), «Zastosuvannja instrumentariju strategichnogo upravlinnja dlja diagnostiki ekonomichnogo potencijalu agrarnih pidprijemstv», *Visnyk Sums'kogo nacional'nogo agrarnogo universytetu*, Serija *Ekonomika ta menedzhment*, Vol. 5 (64), pp. 239–244.
20. Porvin, M.Ju. (2010), «Kopmleksne vikorystannja teorij klasterного mehanizmu ta suchasni koncepcii' innovacijnogo rozvytku promyslovosti», *Investicii' : praktika ta dosvid*, No. 21, pp. 59–61.
21. Pulina, T.V. (2013), «Viznachennja potencijalu klasterizacii' harchovoї promyslovosti Zaporiz'kogo regionu», *Derzhava ta regioni*, Serija *Ekonomika ta pidprijemstvo*, No. 5 (74), pp. 38–44.
22. Semenov, V. and Bilega, O. (2012), «Ocinjuvannja metodichnih pidhodiv do identifikacii' potencijalu konkurentospromozhnih pidprijemnic'kih merezh», *Ekonomichnij analiz*, Vol. 11, Part 3, pp. 363–366.
23. Sobkevich, O.V. and Shevchenko, A.V. (2011), «Rozvytok klasteriv jak chinnik investicijno-innovacijnogo zrostantnja ekonomiky Ukraїni», *Strategija rozvytku Ukraїni*, Serija *Ekonomika, sociologija, pravo*, No. 3, pp. 30–37.
24. Stanasjuk, N.S. (2016), «Formuvannja promyslovyh klasteriv jak perspektivnij naprijamok rozvytku promyslovogo potencijalu», *Visnyk Nacional'nogo universytetu «L'viv's'ka politehnika»*, Serija *Menedzhment ta pidprijemstvo v Ukraїni: etapi stanovlennja i problemi rozvytku*, No. 851, pp. 110–117.
25. Stechenko, D.M. and Voronkova, I.Ju. (2015), «Principi ocinjuvannja potencijalu klasteroutvorennja v ekonomici», *Ekonomichnij visnyk Nacional'nogo tehničnogo universytetu Ukraїni «Kiїvs'kij politehničnij institut»*, No. 12, pp. 441–447.
26. Taranich, A.V. (2015), «Osoblivosti formuvannja promyslovyh klasteriv i modeljuvannja procesiv efektyvnogo vikorystannja ih konkurentnogo potencijalu», *Teoretichni i praktichni aspekti ekonomiky ta intelektual'noi' vlasnosti*, Vol. 2 (2), pp. 96–103.

27. Fedorova, V. (2013), «Klasternij pidhid v organizacii upravlinnja gospodarstvom suchasnogo regionu ta mozhlivosti ocinjuvannja efektivnosti funkcionuvannja klasteriv», *Galic'kij ekonomichnij visnik*, No. 3 (42), pp. 32–37.
28. Fedulova, L.I. (2011), «Organizacijno-institucijni peredumovi formuvannja tehnologichnih klasteriv jak tochok rostu ekonomiki Ukraїni», *Nauka ta innovacii*, Vol. 7, No. 2, pp. 25–34.
29. Shkarlet, S.M., Il'chuk, V.P. and Lisenko, I.V. (2014), «Metodichni pidhodi do viznachennja ekonomichnoi efektivnosti funkcionuvannja klasteriv», *Visnik Chernigivs'kogo derzhavnogo tehnologichnogo universitetu*, Serija *Ekonomichni nauki*, No. 2, pp. 25–34.
30. Jacenko, A.A. (2011), «Teoreticheskie aspekty klasternogo analiza v gosudarstvennom upravlenii regional'nogo razvitija», *Jekonomika Kryma*, No. 1, pp. 93–101.
31. Naviernikova, K., Srovnalikova, P. and Jansky, B. (2015), «Identification of clusters' potential in regions», *Aktual'ni problemy ekonomiky*, No. 7 (169), pp. 236–244.
32. Porter, M.E. (1998), *On Competition*, Harvard Business School, Boston.
33. «Synopsis of policy options for creating a supportive environment for innovative development» (2008), *ECE, CECI*, 24 september, No. 3, Geneva, available at: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/ceci/documents/2008/session3/ECE_CECI_2008_3.pdf

Нусінов Володимир Якович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Наукові інтереси:

- корпоративне управління;
- економічний потенціал;
- антикризове управління.

Тел.: (067) 612–26–11.

Шура Наталя Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Наукові інтереси:

- економічний потенціал;
- корпоративне управління.

Тел.: (096) 351–18–83.

E-mail: shuru20082@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 08.08.2017.